

Välkommet bidrag till kunskapsbasen om vensjukdomar

Lars Norgren, redaktör. **Vensjukdomar**. 303 sidor. Lund: Studentlitteratur; 2004. ISBN 91-44-02489-4.

Recensent: Eric Wahlberg, docent, Karolinska Universitetssjukhuset Solna, Stockholm.

|| Vensjukdomar, t ex varicer och bensår, är mycket vanliga och drabbar många av oss någon gång i livet. Trots det är kunskapen om dessa sjukdomar generellt bristfällig. Det leder till underbehandling av många manifestationer framför allt bland äldre patienter och sannolikt överbehandling av andra i vissa fall. Kunskapsbristen om vensjukdomar har sannolikt flera orsaker, bl a deras multifaktoriella genes, en svår diagnostik såväl som behandlingsresultat med skiftande kvalitet. Ytterligare en orsak är bristen på aktuell pedagogisk litteratur inom området. Boken är därför ett mycket välkommet bidrag till vår kunskapsbas.

Lärobok och uppslagsbok

Bokens syfte är att vara lärobok och uppslagsbok för läkare, och den täcker väl förekomst, diagnostik och behandling av kronisk venös insufficiens, innefattande åderbräckssjukdom, bensår på venös bas och djup venös insufficiens. Den innehåller även ett avsnitt av motsvarande omfattning om djupvenös trombos och lungemboli. Utöver dessa finns också ett separat kapitel som diskuterar andra, mer ovanliga vensjukdomar, såsom kärlanomalier och kompressionstillstånd.

Författarna är nordiska experter

Kapitelförfattarna är ett stort antal välkända nordiska experter inom området, vilket för tankarna till de »Nordiska läroböckerna«. En skillnad är dock att språket genomgående är svenska – dessutom av god kvalitet. De välkända problemen med avgränsningssvårigheter och upprepningar mellan olika kapitel,

som är vanliga när många författare är involverade, förekommer, men inte störande ofta. Rena motsägelser mellan kapitel är sällsynta. Ett exempel är dock uppgiften i ett kapitel att ett ankelblodtryck på 80 mmHg krävs för att tillåta kompressionsbehandling vid kombinerad arteriell och venös insufficiens, medan ett ankelindex på 0,8 nämns som gräns i annat. En annan konsekvens av att det är flera författare är skillnaderna i detaljnivå mellan olika kapitel.

Lättläst, pedagogisk, aktuell

Den fakta som ges är i högsta grad aktuell, t ex kapiteln som beskriver de nya endovaskulära behandlingsmetoderna för bäckenvenstrombos, de nya tekniska innovationerna för behandling av varicer och trombosprofylaxkapitlet. När vetenskapligt underlag saknas eller är kontroversiellt beskrivs även detta i boken. Möjligen kan man som behandlare av patienter med komplicerad vensjukdom sakna lite mer distinkta handläggningsråd i vissa avsnitt. Nästan alla kapitel är dessutom lättlästa och pedagogiskt upplagda. Även illustrationerna är väl valda och av god kvalitet. Speciellt uppskattas de tydliga faktarutorna och sammanfattningarna av den viktigaste informationen i varje kapitel. När dessa fattas saknar man dem direkt som läsare. Några kapitel som speciellt uppskattades av undertecknad är de som har den svåra och otacksamma uppgiften att beskriva patofysiologin vid kronisk venös insufficiens och det som rör röntgenologisk diagnostik av kronisk venös insufficiens.

En bok att rekommendera

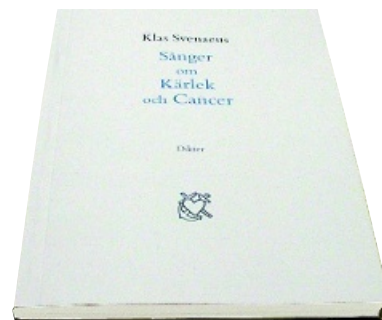
Boken kan rekommenderas till alla som handlägger patienter med venös insufficiens och djup ventrombos. Den uppfyller väl målet att vara en lärobok för grundutbildning av läkare, och torde uppskattas även som uppslagsbok av läkare och andra personalkategorier.

En sång till livet

Klas Svenaeus. **Sånger om kärlek och cancer**. 69 sidor. Stockholm: LaGun förlag; 2004. ISBN 91-974303-7-4.

Recensent: Carl-Magnus Stolt, överläkare, Södra Älvsborgs sjukhus, Borås, professor humanistisk medicin, Karolinska institutet, Stockholm.

|| Kan man över huvud taget recensera lyrik? Det är en intressant fråga. En



människa skriver djupt, utlämnande och äkta om något som berört deras innersida. Skall man som recensent leverera en schablonartad, negativ kritik måste man verkligen ha mer på fötterna än det egna godtycket. Recensentens risk för kränkande maktutövning gentemot poeten är stor. Så tänker jag inför det att Läkartidningen sänt mig en nyutkommen diktsamling.

Sökande efter mening

Skönlitterär gestaltning kan spela stor roll i sökandet efter mening och sammanhang. Dikten ger inga svar men beskriver själva sökandet. Dikten är den subjektiva röstens ord. Att själv skriva skönlitteratur är en form av terapi. Att läsa vad andra skrivit kan också minska det existentiella lidande som det innebär att vara sjuk eller att bära vetskapen om att det snart är dags att skiljas från livet.

Läkaren blir patient

Det finns en litteraturgenre där läkare beskriver hur de »bytt sida« – från läkare till patient. Det är enligt min mening en genre som riskerar att bli patetisk. Men det finns lysande undantag. Clarence Crafoords senaste bok »Hjärtats oro« (2004) är ett sådant. Till dessa lysande undantag ansluter sig nu Klas Svenaeus diktsamling »Sånger om kärlek och cancer«.

Klas Svenaeus var psykiater, verksam vid Enheten för krigs- och tortyrskadade i Göteborg. Våren 2001 fick han besked om att han hade cancer, och han dog året därpå. Under sin sjukdomstid skrev han dikter om sina erfarenheter.

Lyrisk av medicinskt intresse

Klas Svenaeus' dikter berör i sin mångtydighet. Han har ett rikt utvecklat lyriskt språk. Jag anar, utan att säkert veta, att han genom livet skrivit mycket dikt. I »Sånger om kärlek och cancer« finns helt underbara ord och vändningar, bilder och associationer. Det är en diktsamling som lever i sin egen lyriska kraft. Men den är också läsvärd ur ett mer strikt medicinskt perspektiv. Jag tänker då främst på alla som arbetar

med cancervård. Där är Svenaeus' bok en extra angelägen läsning. Den ger den läsande vårdaren ett fördjupat perspektiv på det egna yrkets egentliga innebörd.

En lyrisk realist

»Sånger om kärlek och cancer« är uppbyggd i cykler. För egen del blir jag mycket gripen av det avsnitt som fått rubriken »Sånger från Sahlgrenska sjukhuset«. Läsaren förs i dikterna till onkologklinikkens avdelning 70 och möter funderingar över cancer, existens och kärlek. Det tar tid att förstå vad cancer gör med kropp, själ och relationer, skriver Svenaeus. Känsloerna är överväldigande, och därför ger Klas Svenaeus dem diktens form. Han lyckas oerhört fint att balansera mot det alltför högstämnda. Han är en lyrisk realist.

I ett avsnitt i boken finns galghumoristiska strofer. I en av dem heter det:

»Heja Klasa friskt humör
Slåss mot cancer tills den dör«.

Men djupast når författaren när han kastar av sig alla jargonger och avklätt presenterar lika smärtsamma som underbart insiktsfulla iakttagelser över livet och lidandet. Språket är förtäat, och borrar sig djupt ner i det allmänmänskliga. Kanske kan man säga att Svenaeus skriver dikter om sorgen som kan levas ut innan man dör – det som läroböckerna kallar anticipatorisk sorg.

Undviker klubbig sentimentalism

En av bokens höjdpunkter är för min del vad författaren kallar »Medkänslans sånger«. Med det temat finns en risk för klubbig sentimentalism, men det är något Svenaeus skickligt undviker. Hans dikter är lyhörda. De saknar prålig yta och blottlägger direkt ett djup. »Var fanns jag med min cancer? Vad hade den gjort med mig?«, är ett återkommande tema.

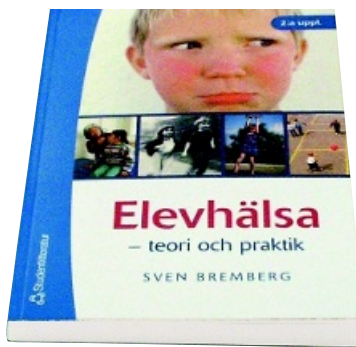
Trösterik läsning

Jag upplever gång på gång tröst när jag läser fram och tillbaka i »Sånger om kärlek och cancer«. Svenaeus' beskrivning över dilemmat att vara sjuk och hjälplös vårdare är bland det viktigaste i denna samling:

»Var patient
låt andra lyssna.
Ge dig tid att fundera över cancer
som en vanlig människa.«

En bok att återvända till

Vem får leva och vem får dö? »Sånger om kärlek och cancer« är en bok att fundera över och att återvända till. Det är, som författaren påpekar i sin »Introitus«, dikter skrivna under fritt fall.



Debattbok eller lärobok?

Sven Bremberg. *Elevhälsa – teori och praktik*. 2:a upplagan. 269 sidor. Lund: Studentlitteratur; 2004. ISBN 91-44-04253-1.

Recensent: Torbjörg Hagström, specialist i allmänmedicin och företagshälsovård, skolläkare i Stockholms stad.

II Denna utökade och omarbetade upplaga vänder sig till alla som arbetar i skolan, men framför allt till skolsköterskor och skolläkare, även blivande. Sven Bremberg, barnläkare och docent i socialmedicin, har varit skolöverläkare i Linköping och är nu verksam vid Statens folkhälsoinstitut.

Skolhälsovårdens utformning varierar kraftigt över landet, och ett komplement till Socialstyrelsens ganska kortfattade rekommendationer torde vara välkommet. Föreliggande bok ger en mestadels lättfattlig introduktion till vetenskapligt tänkande, inklusive statistik, evidens och etik. Bremberg famnar brett; i stort sett alla aspekter på skolhälsovård berörs, om än i varierande omfattning, och kan av förklarliga skäl sällan gå på djupet. Texten är dock späckad med referenser, och sakregistret underlättar också orienteringen. »Du-bestämmer«-metoden för hälsovägledning, som utarbetats i Linköping av Elisabeth Arborelius, ägnas ett eget, matnyttigt kapitel, så även skolans fysiska arbetsmiljö. Miljön i Stockholms skolor lär vara sämre än i fångelserna.

Frågande till vissa avsnitt

På basen av egna och kollegers erfarenheter ställer jag mig dock frågande till vissa avsnitt. Författaren hävdar, för en gångs skull utan att stödja sig på någon referens, att möblering med traditionella bänkrader skulle vara sämre för inlärningen än att sitta i smågrupper. Det kan i varje fall inte gälla barn med koncentrationssvårigheter, där det råder tämligen bred enighet om motsatsen.

Kapitlet om hälsokontroller ter sig

nihilistiskt i överkant. Skollagen stadgar att alla elever ska erbjudas tre hälsokontroller under grundskoletiden och en i gymnasiet. Enligt Bremberg ger lagtexten »stor frihet vid utformning« av kontrollerna, men kan en hälsokontroll, likt den berömda bofinken, verkligen se ut hur som helst? Må så vara att det finns skäl för och emot det mesta, men den vetenskapligt obehövade läsaren kan här lätt få intryck av att alla kontroller är meningslösa och lika gott kan avskaffas: »Trots kontrollerna på BVC kan vid 7 års ålder retentio testis påvisas på minst 1 procent av alla pojkar. Detta talar för att rutinmässiga undersökningar ska göras i skolan. Man kan dock invända att problemet inte är tillräckligt allvarligt för att motivera en sådan insats.« Är inte den ökade risken för infertilitet och cancer allvarlig? Bremberg tycks förlita sig på att hälsan tiger still och att eleverna själva slår larm när det behövs. Han anser t ex att de elever som tycker sig se dåligt med fördel kan utföra synkontrollen själva. Att bagatellisera barns övervikt med hänvisning till en referens från 1988 om att det brukar normaliseras är inte försvarbart i dagens kunskapsläge, och vad långdkontroller beträffar är det just genom att följa kurvan som avvikelser kan spåras innan någon reagerar spontant. Glutenenteropati, t ex, upptäcks ju inte alltid före skolstart. Svåra psykosociala missförhållanden kan också ge tillväxthämning, och då lär knappast föräldrarna själva söka hjälp. (Dessutom är ju hälsokontrollerna ett bra tillfälle att etablera kontakt, så att barnet sedan lättare kan vända sig till skolsköterskan vid behov.) Mot bakgrund av aktuella konflikter kring ADHD/DAMP vore ett tydligt ställningstagande för vetenskap och beprövad erfarenhet på sin plats. Bremberg, som annars inte är rädd för att ha åsikter, är här så neutral att båda lägren framstår som i det närmaste likvärdiga.

Översikt för redan kunniga läsare

Är detta en lärobok i skolhälsovård eller är det en debattbok? Jag anser att den i viss mån faller mellan stolarna. Boken innehåller mycket tänkvärt, men också en del som kan ifrågasättas. För den erfarna skolläkaren eller skolsköterskan kan den fungera som inspirationskälla och översikt, men läsaren behöver ha en egen referensram. Som enda introduktion till skolhälsovård för »nybörjare« är den nog inte tillfyllest.

Slutligen en detalj: ordbehandlarens stavningskontroll kan inte ersätta gammal hederlig korrekturläsning. Tryckfelen är legio, oftast av typen ett ord/en ändelse för mycket eller för lite, eller en felaktig bokstav som förvandlar det avsedda ordet till ett annat. •